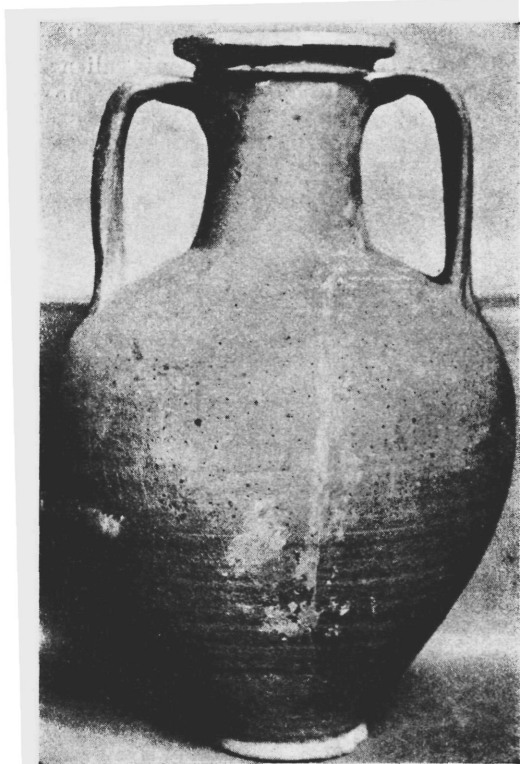

P R I L O G
VIESTNIKU HRVATSKOGA ARHEOLOŽKOGA DRUŽTVA
NOVE SERIJE SVEZKAMA XXII/XXIII 1941/1942

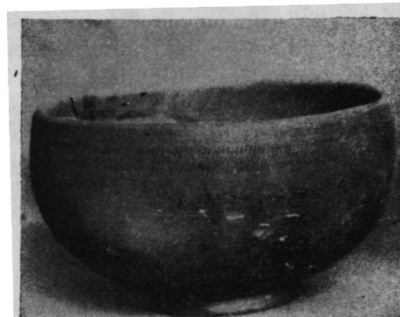
NEKOLIKO NOVIH RIMSKIH NALAZA U HRVATSKOJ

Rimsko groblje u Zagrebu na križanju Savske i Varaždinske ceste.

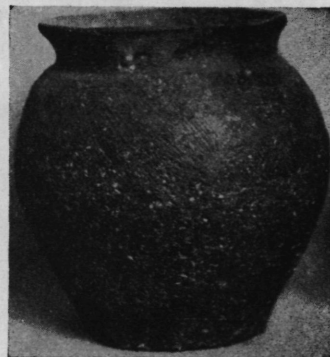
Koncem srpnja 1939. godine donio je na dar Hrvatskom državnom arheoložkom muzeju u Zagrebu gosp. ing. Mate Crnić četiri rimske glinene posude, koje su nađene na križanju Savske i Varaždinske ceste, na gradilištu ing. Cvitaša i Reichs-

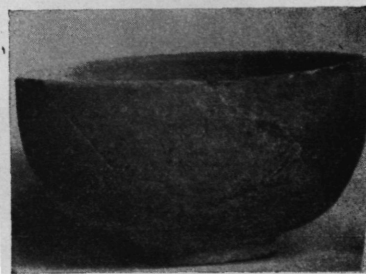
a

b

c

d

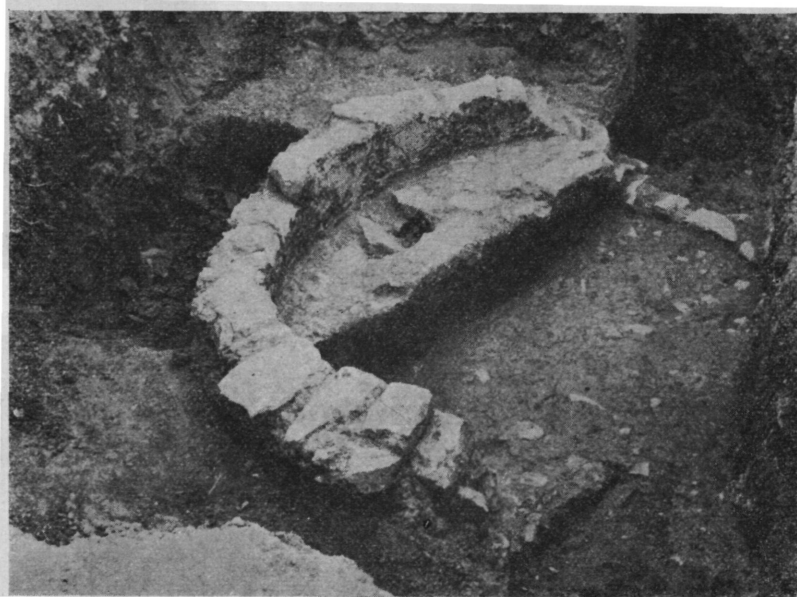
Sl. 1: Rimske zemljane posude iz groba br. 1 izkopanog u Zagrebu na križanju Savske i Varaždinske ceste.

manja, gdje su se kopali temelji za novogradnju autogaraže i mehaničke radionice. Gradnju je vodio ing. Crnić, kome imamo zahvaliti obavještenje o nalazima i neke fotografije, koje su načinjene na licu mjesta.

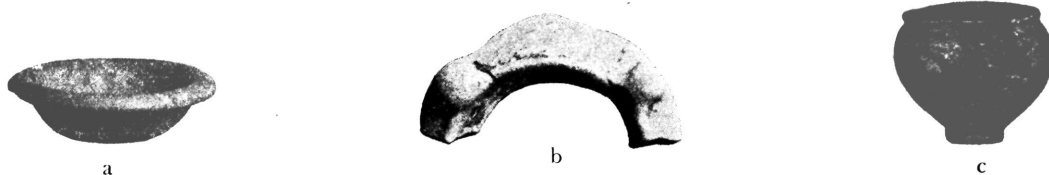
U jednoj od donesenih posuda nalazilo se je nešto ljudskih kosti. Bilo je prema tome nesumnjivo, da se radi o rimskom grobu s paljevinom. Grob se je nalazio u neznatnoj dubini izpod današnje površine zemlje. Kako međutim radnici nisu pazili kod kopanja, to je čitav grob bio razvaljen, te se više nije mogao fotografirati. Prema onome, što se je od radnika moglo naknadno saznati, oblik je groba bio vrlo jednostavan: u krugu, u kome su se nalazile posude, bili su naokolo postavljeni mali kameni blokovi. Da li je grob i odozgo bio pokriven vodoravnom kamenom pločom, to se nije moglo saznati. Posude, nađene u tom grobu, prikazuje slika 1. Najveća od tih posuda bila je amfora (sl. 1a) iz žute gline, koja se morala kasnije tek vrlo malim dijelom rekonstruirati. Visina joj iznosi 40,2 cm, promjer otvora 12,1 cm, promjer trbuha 25,5 cm, a promjer dna 9,0 cm. Obje su ručke okomito

kanelirane s dvije duboke kanelire. Posuda, u kojoj su nađene kosti, iz fine je sive gline (sl. 1b): visina joj iznosi 8,9 cm, promjer otvora 15,0 cm, a promjer dna 7,0 cm. Izpod ruba otvora teče ornamentalni pojas, koji se sastoji iz koso urezanih crtica. Treća je posuda (sl. 1c) iz grube tamnosive gline i dijelom je rekonstruirana. Visina joj iznosi 14,0 cm, promjer otvora 15,9 cm, a promjer dna 7,7 cm. Čitava je posuda, osim grla i pojasa izpod grla, ornamentirana sasvim plitkim, paralelnim kanelirama. Četvrta je posuda (sl. 1d) iz fine sive gline, visine 8,9 cm, promjera otvora 17,4 cm, a promjera dna 8,1 cm.

Nekoliko dana nakon nalaza prvog groba izvijestio je g. ing. Crnić upravu muzeja, da su kod daljnjeg kopanja temelja radnici naišli na neki zid, te je zamolio, da jedna stručna osoba iz muzeja dođe na teren. Ing. Crnić bio je toliko susretljiv, da je u svrhu odkapanja toga zida odredio dva posebna radnika. Od sadašnje površine, pa do dubine od prilike 50 cm javljalo se lomljeno kamenje, ali ne u kompaktnim masama, nego pojedinačno. Tek u dubini od 50 cm naišlo se je na zid,

Sl. 2: Rimski grob br. 2 izkopan u Zagrebu na križanju Savske i Varaždinske ceste.

Sl. 3: Zemljane posude iz rimskoga groba br. 2 izkopanog u Zagrebu na križanju Savske i Varaždinske ceste.

kojega su se konture tokom pažljivog kopanja i čišćenja sve jasnije ocrtavale. Građevina, koja se je pokazala, imala je ovalan tlocrt (sl. 2). Oko ovalnog prostora tekao je unaokolo zid od lomljenog kamena, spojenog mortom. Taj je zid bio mjestimice sačuvan do visine od 60 cm. Na taj se zid nije naišlo jedino u sjevernom odsječku građevine. Zid je imao debljinu od 20–24 cm. U južnom odsječku građevine nalazio se je unutar zida banket visine 25 cm, a najveće širine do 18 cm. Građen je s mnogo morta i nešto lomljenog kamena. U sredini banketa nalazilo se je udubljenje. Pod građevine raden je bio izključivo iz morta, koji je bio gdjegdje pomiješan lomljenim kamenom. Duži je promjer građevine iznosio 240 cm, a kraći se je promjer mogao mjeriti tek na dužini od 140 cm. Na banketu je nađena u komadima mala posudica, zatim dva fragmenta jedne firma-lampice, devet sitnih fragmenta crvenkaste keramike, jedan fragmenat fine sivkaste posudice (danas rekonstruirane) i jedna kost. Jedan fragmenat firma-lampice pokazuje sl. 5b, a malu posudicu iz žutkaste gline sl. 5a: visina posudice, dijelom rekonstruirane, iznosi 5.6 cm, a promjer otvora 9.0 cm. Druga posudica iz

tog groba, također rekonstruirana, napravljena je iz fine, tamno-sive gline: visina joj je 7.5 cm, promjer otvora 7.5 cm, promjer trbuha 8.9 cm, a promjer dna 5.2 cm (sl. 5c).

Koncem iste godine donio je na poklon ing. Crnić još nešto nalaza s istog mjesta, no ti su se našli — po njegovoj izjavi — razasuti po terenu, a ne kao dosadašnji u grobu. Međutim, čini se, da i ti nalazi moraju potjecati iz groba s paljevinom, budući da je tu nađeno i nešto kosti, na kojima se mogu razabrati tragovi paljevine. Tu je nađena u fragmentima jedna posuda, koja je danas rekonstruirana (sl. 4a): glina je siva, dok su joj dimenzije slijedeće: visina 11.4 cm, promjer otvora 20.4 cm, a promjer dna 8.7 cm. Nađeno je tu još dno jedne posude, također iz sive gline, fragmenti crvenkasto-žute glinene posude s debelim stienkama, rimski željezni ključ (sl. 4b), rimska brončana fibula (sl. 4d) i jedna mala brončana aplikacija (sl. 4c).

Vremenski je teže odrediti ove grobove. Firma-lampice, od kojih su se dva fragmenta našla u našem zidanom grobu, javljaju se u Panoniji tamo od konca 1. v., pa do polovice 4. v. Jedino bi točniji vremen-

Sl. 4: Predmeti iz rimskih grobova izkopani u Zagrebu na križanju Savske i Varaždinske ceste

ski podatak mogla pružiti fibulica, dakako, uz pretpostavku, da i ona pripada grobu iz istog vremena, kao što su i ona druga dva. Fibule tog oblika redovito se datiraju pod konac 2. ili početak 3. vijeka.

Mithrasov relief iz okolice
Pregrade.

Mjeseca ožujka 1941. javile su zagrebačke novine, da se je u okolici Pregrade našao jedan rimski spomenik s nadpisom, te da se nalazi kod ondašnjeg knjižara, gosp. Milana Hustića.

Taj spomenik, koji prikazuje sl. 5., nađen je sjeveroistočno od Pregrade, baš na granici između Plemenščine gornje i Plemenščine donje, ali još na teritoriju Plemenščine donje. Našao ga je seljak Martin Gorupić iz Plemenščine gornje kbr. 4 nekako oko 10. ožujka 1941. u svom vinogradu na mjestu, koje se zove gromlja. Spomenik je od tog seljaka prekopio pregradski knjižar g. Hustić, a od njega Hrvatski državni arheološki muzej. Nađen je u dubini od oko 30 cm. Čudno je, da osim tog spomenika nije nađeno ništa drugo ni na tom mjestu, ni u bližoj okolici, kad već

samo ime mjesta (gromlja = gromila = tumulus) upućuje na to, da bi se tu ili u okolici moglo naći i drugih nalaza. Svakako, na onom mjestu, gdje je spomenik nađen, nije po mom mišljenju mogao prvotno stajati, jer se taj vinograd nalazi na vrlo strmoj kosi. Spomenik je možda nekad stajao na zaravanku iznad vinograda Gromlja. Ali ni tu se nije moglo naći nikakvih rimskih tragova ni ostataka. Tome je možda razlogom, što se ovdje nikad ne kopa jako duboko. Izpod samog mjesta nalaza teče potok, koji se kod dvorca Bežanec izliva u potok Kosteljinu: lijevo i desno od tog potoka vidio sam ostatke zidina (nekad se to mjesto i zvalo Zidine), za koje ali mislim, da su sredovječne. A to, čini se, potvrđuje i pučka tradicija, koja pripovijeda, da je tu nekada stanovao neki grof.

Taj nađeni relief s prikazom Mithrasa tauroktonosa izklesan je na mramornoj ploči visine 43.5 cm, širine 51.5 cm, a debljine 6.8 cm. U ediculi s polukružnim zabatom — koji zapravo nije ništa drugo nego stilizirana špilja — vidimo uobičajeni prikaz Mitre, kako ubija bika. Mithras, s frigijskom kapom i plaštem, koji vijori, a vezan

Sl. 5: Mithras ubija bika. Relief nađen u Dolnjoj Plemenščini kod Pregrade

je fibulom na desnom ramenu, kleči na biku; ljevicom ga je uhvatio za njušku, a u desnici drži nož, koji tura biku u rebra. Lijevo i desno po jedan dadophoros, oba s uzdignutim bakljama. Izpod bika pas i zmija. U gornjim uglovima reliefa lievo poprsje Lune, a desno poprsje Sola. Uz poprsje Lune iznad zabata lik gavrana. Relief je dosta dobro sačuvan. Lievi gornji ugao okrhan je malo prigodom kopanja, a uništeni su dieľovi ruku i baklje lievog, te glava desnog bakljonoše. Izradba reliefa je dosta loša i primitivna.

Nadpis izpod reliefa glasi:

I · D · O · VAL · MARCELI
ANVS · EX VOTO · I · L · P

t. j. I(nvicto) D(eo) O(mnipotenti) Val(erius) Marcellianus ex voto I(nvicto) I(ibens) p(osit).

Kult Mithrasov dokazan je u Hrvatskoj na više mjesta. Mithreji su nađeni ili se barem zna za nje po nadpisima u Sisku (CIL III. 3958, 3959, 3960, 3977, 10481, odnosno Brunšmid, Kameni spomenici br. 120, 121, 122, 239), Senju-Senia (CIL III. 3095), Sincu kod Otočca (KS 124), Vratniku kod Otočca (CIL III. 13285, KS 237), na Vitlu kod Prozora-Arupium (CIL III. 15085, KS 261, Vjesnik V. 1901. p. 110 ss), Golubiću-Raetinium (CIL III. 10054, KS 125) i u Konjicu (GMBH XXVI. 1914. p. 194 ss), te u Cavtatu-Epidaurum (Archaeologia XLVIII. 1884. p. 19 ss).

Mitrinih spomenika, reljefa ili ara, nađeno je osim u Pregradi u Topuskom (CIL III. 10830, KS 238), Čakovcu kod Josipdola (CIL III. 3020), Rabu-Arba (CIL III. 10120), Zadru-Iader (Arch. epig. Mitt. aus Oe.-U. IX. 1885. p. 51.), Braču-Brattia (CIL III. 3095), Solinu-Salonae (CIL III. 8677, 8678, 8679, 8686, 8696?, 1955., GMBH IX. 1896. p. 50.), Vidu kod Metkovića-Narona (CIL III. 1788, 8432), Lisičićima, kotar Konjic (GMBH VI. 1894. p. 346.), Milima kod Jajca (GMBH XXVI. 1914. p. 197.), Potocima kod Mostara (GMBH VI. 1914. p. 194.), Plevlju (GMBH VI. 1894. p. 346.), Nefertari (GMBH VI. 1894. p. 585.), zatim u Dalju-Teutoburgium (KS 742), Petrovaradinu-Cusum (CIL III. 5260) i Crkvini kod Vrlike (CIL III. 15201).

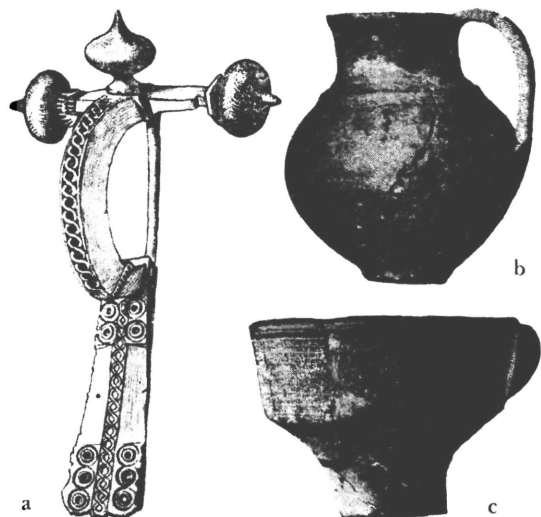
Mithrasov relief iz okolice Pregrade, koji se epigrafski može datirati u 4. viek, stoji ovdje posve osamljen. Vjerojatno je pri-

padao krugu Mitrinih poštivatelja, kojemu je središte bilo u Ptuju.

Rimsko groblje u Botincu kod Zagreba.

Dne 15. kolovoza 1941. upozorio je naš muzej gosp. Marko Mohaček, da je na posjedu gospodarske pokusne i kontrolne postaje, a na pokusnom polju Botinec, južno od željezničke postaje Remetinec kraj Zagreba, nađeno rimskih grobova. Dan nakon toga već se nije moglo vidjeti tih grobova, budući da su već bili prekopani. O obliku i položaju tih grobova može se prema tome izvijestiti samo po pričanju radnika, koji su odkopavali grobove, i upravitelja pokusnog polja Botinec, gosp. ing. Balošića.

Kopajući gnojište uz nove svinjske kotceve (izkopana rupa služila je ujedno i za vadenje pjeska, koji se na ovom mjestu javlja dosta duboko, dok ga se na drugim mjestima nalazi već u dubljini od 1.0 do 1.2 metra), naiđoše radnici u dubini odprilike od 75 cm na ljudske kosti. Misleći, da su kosti životinja, izbacili ih zajedno s ostalom zemljom. Tek kad naiđoše na ljudsku čeljust, počeo opreznije kopati. Kosti su već bile dosta trule tako, da ih se od oba kostura sačuvalo tek vrlo malo.

Sl. 6: Predmeti iz rimskih grobova izkopanih u Botincu kraj Zagreba.

Oba su kostura ležala okrenuta glavom prema jugoistoku, a nogama prema sjeverozapadu, u istoj razini, udaljeni jedan od drugoga po prilici 1.5 metra. Jedan je kostur imao na glavi mali kamen, a uz glavu glinenu posudu, dočim je na lijevoj ruci imao tri brončane narukvice. Drugi je kostur imao sličan kamen, samo na prsnom košu. Negdje u blizini vrata nađena je rimska fibula, a uz lijevi se je bok nalazila opet jedna posuda. Fibula (sl. 6a) pripada vrsti t. zv. Armbrust-Charnier-Fibel (Tischler), koja se može datirati u drugu polovinu 3. ili u 4. v. Vrč, koji je bio položen uz prvi kostur (sl. 6b), sačuvan nam je tek fragmentarno, a danas je rekonstruiran. Sačuvana visina, zajedno s ručkom, iznosi 15.1 cm. Posuda je iz sive gline, neornamentirana, tek izpod vrata posude teče unaokolo izpupčeni pojas. Na ručki se nalazi okomita kanelira. Posuda, koja je stajala uz drugi kostur (sl. 6c), sačuvana je također samo u fragmentima: to je kupa iz

crvenkaste gline, visine 10.2 cm. Ona je djelomice ornamentirana: izpod ruba otvora teku unaokolo četiri paralelne udubljene linije, a izpod ovih imamo u nekoliko pojasa utisnute ornamente, koji se sastoje od kratkih, okomitih udubljenja. Ručka ima okomito dvije kanelire. Kupa je nekad bila presvučena glazurom. Od triju narukvica, koje su nađene na ruci prvoga kostura, jedna je bila odmah na licu mjesta nepažnjom uništena, a druge dvije se nalaze u fragmentima kod dvojice radnika, koji su obećali, da će ih donieti u muzej, ali toga ni do danas nisu učinili.

Za datiranje groba služi nam jedino ona fibula, koja pada u drugu polovinu 3. ili u 4. vijek. Kako su se u neposrednoj blizini ovog nalazišta već prije nalazili grobovi s paljevinom i kosturima, a koji se mogu po novcima, nađenim u njima, datirati u 4. v., (vidi Klemenc, Blatt Zagreb, s. v. Čehi), to sam sklon, da i ovaj botinečki grob datiran u 4. viek.

ZUSAMMENFASSUNG. Einige neue römische Funde in Kroatien. Vf. behandelt einige neue Zufallsfunde in Kroatien u. zw.:

1. *Ein römisches Urnengrabfeld in Zagreb an der Kreuzung der Save- und Warasdinerstraße.* Ende Juli 1959 wurden an dieser Stelle bei Erdarbeiten für den Bau einer Autogarage und mechanischen Werkstätte einige Urnengräber aus römischer Zeit aufgedeckt. Die Funde aus Grab 1 sind auf Abb. 1 abgebildet, die Reste des Grabes 2 gibt Abb. 2, diesen spärlichen Inhalt Abb. 3. Zerstreute Funde aus früher ausgegraben und nicht beachteten Gräbern gibt Abb. 4. Vf. datiert das Grabfeld ans Ende des 2. nachchristl. Jahrhunderts.

2. *Marmorplatte mit der Darstellung der Stiertödtung aus der Umgebung von Pregrada.* Der Fund stammt aus dem Jahre 1941 und wurde für das Archäologische Staatsmuseum in Zagreb angeschafft. Vf.

suchte die Fundstelle nach Resten eines Mitthräums ab, fand aber keine Anhaltspunkte. Er hält das Relief für spätrömisch und glaubt, daß der Weihende der Gemeinde der Mithrasverehrer im nahen Poetovio angehörte.

3. *Ein römisches Reihengräbelfeld in Botinec bei Zagreb.* Im August 1941 wurden bei Erdarbeiten auf der landwirtschaftlichen Versuchsstation Botinec bei Zagreb, südl. der Eisenbahnstation Remetinec Skeletgräber aufgedeckt, die sich nach den Beigaben als römisch erwiesen. Als man davon im Museum Nachricht erhielt, begab sich Vf. sofort an die Fundstelle, konnte aber nur wenige Fundstücke retten, nach denen (Abb. 6) er das Grabfeld an das Ende des 3. oder ins 4. Jhd. datiert. Der Friedhof war aber sicher durch längere Zeit in Gebrauch, denn es wurden an dieser Stelle schon früher Urnen- und Skeletgräber ausgegraben.

Z A G R E B

MIRKO ŠEPER